

Joachim Zdrenka

"Historia Kaszubów w dziejach Pomorza", t. 1, Gerard Labuda, Gdańsk 2006 : [recenzja]

Acta Cassubiana 9, 217-219

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joachim Zdrenka

***Historia Kaszubów w dziejach Pomorza,
tom I: Czasy średniowieczne.***

**Napisał Gerard Labuda,
Instytut Kaszubski w Gdańsku, Gdańsk 2006, ss. 536, ilustr.**

Instytut Kaszubski w Gdańsku w roku swojego dziesięciolecia wydał długo oczekiwaną historię Kaszubów okresu średniowiecza. Radość z tego powodu jest tym większa, że autorem jest senior historyków polskich, wybitny historyk rodem z Kaszub, Gerard Labuda. Od najmłodszych lat interesował się on dziejami Kaszub, swojej „małej Ojczyzny”, co znalazło już pewne odbicie w *Historii Pomorza*, której jest on inicjatorem i redaktorem.

Oddany w ręce czytelnika tom I stanowi jedną z trzech zamierzonych części dzieła, które ma objąć historię Kaszub i Kaszubów do XX wieku włącznie. Kolejne tomy obejmujące okres od XVI do początków XIX wieku opracowuje Zygmunt Szultka, natomiast wieki XIX i XX Józef Borzyszkowski. Warto przy tej okazji zasygnalizować w tym kontekście inny realizowany projekt naukowy pt. *Źródła do kaszubsko-pomorskich aspektów Dziejów Pomorza Zachodniego do roku 1945*, z którego osiągnąć, po części własnego w nim wkładu, autor I tomu *Historii Kaszubów* mógł czerpać wiedzę. Dobrze się więc złożyło, że obydwa projekty realizowane były równolegle, gdyż autorzy mogli wzajemnie z nich korzystać. Dotychczas bardzo brakowało nam nie tylko naukowej historii Kaszubów, ale również publikacji materiałów źródłowych z nimi związanych w jednym wydawnictwie. Ostateczne ukazanie się obydwu publikacji stanowić będzie nie tylko wielkie osiągnięcie nauki polskiej, ale również godne i zasłużone potraktowanie mało rozpoznanego społeczeństwa kaszubskiego.

„*Historia Kaszubów i Kaszub – pisze Labuda – jest częścią historii Pomorzan i Pomorza, a te z kolei częścią historii plemion polskiego narodu i historii państwa polskiego*”. Na historię Pomorza i Pomorzan, w tym Kaszubów i Kaszub, składają się dzieje narodowości nie tylko polskiej, lecz także niemieckiej, holenderskiej, duńskiej, szwedzkiej i bałtyjsko-pruskiej. Stąd dziwić się należy, że nie tylko nauka polska, ale również i niemiecka nie wypracowały dotychczas syntezy historii Kaszub i Kaszubów, godnej tegoż miana. Z tym większym zainteresowaniem należy przywitać prezentowaną pracę.

Praca składa się z XVI rozdziałów poprzedzonych *Przedmową*, a zamykają ją *Wykaz skrótów*, *Wykaz ilustracji*, *Indeks autorów* i niemieckie streszczenie *Zusammenfassung*. Tradycyjnie I rozdział poświęcony został omówieniu źródeł rodzimych i obcych oraz przedstawieniu dorobku historiografii humanizmu i oświecenia, a następnie XIX i pierwszej połowy XX wieku. Rozdział ten uświadamia nam wszystkie problemy, przed jakimi stawali i stoją historycy podejmujący tematykę dziejów Kaszubów. Najlepiej oddaje to „periodyzacja” dziejów Kaszubów dokonana przez Labudę, który dzieli ich historię na okresy (s. 30-32): „1. *teutonizacji*, 2. *kaszubizacji*, 3. *brandenburgizacji*, 4. *polonizacji* – i ponownie- 5. *kaszubizacji*”. Autor podkreśla przy tym, że „w *zmienionych w czasie i przestrzeni układach społeczno-gospodarczych, politycznych i kulturalnych na całym Pomorzu trwa nadal odrębny nurt wspólnoty etniczno-językowo-kulturalnej Kaszubów, który tworzy przedmiot badań godny własnej historycznej analizy i syntezy*”.

Kolejny rozdział II (s. 37-65) dotyczy najwcześniejszych dziejów Kaszub i Kaszubów w okresie starożytności i wczesnego średniowiecza. Omówione tutaj zostały m.in. pierwotne miejsca zamieszkania, migracje, regiony geograficzne Pomorza kaszubskiego oraz jego pierwotny ustrój polityczny.

Następne rozdziały w kolejności chronologicznej prezentują nam pierwszy „*piastowski podbój Pomorza*” kaszubskiego w drugiej połowie X wieku (rozd. III, s. 66-90), drugi „*piastowski podbój Pomorza*” kaszubskiego. Chrystianizacja i narodziny księstwa kaszubsko-lucickiego na Pomorzu Zachodnim (1120–1180) – rozdz. IV, s. 91-123 – oraz następnie historyczne korzenie księstwa kaszubsko-kociewskiego (1120–1220) – rozdz. V, s. 124-144.

Kolejne rozdziały dotyczą dziejów Kaszub i Kaszubów w okresie wzmożonego wpływu niemieckiego (Brandenburgia, Krzyżacy). I tak w rozdz. VI (s. 145-173) autor przedstawił przejście księstwa kaszubsko-lucickiego spod zwierzchnictwa duńskiego pod zwierzchnictwo niemieckiej Marchii Brandenburskiej (1187–1278) oraz początki germanizacji. W rozdz. VII (s. 174-210) omówiona została kolonizacja miast i wsi na prawie niemieckim jako współczynnik procesów germanizacyjnych w XIII wieku i ich wpływ na stosunki polityczne pomorsko-brandenburskie (1236–1295). Rozdziały VIII–X (s. 211-299) dotyczą historii księstwa kaszubsko-kociewskiego w okresie dynastycznych podziałów dzielnicowych książąt Pomorza Gdańskiego Świętopełka, Sambora i Mściwoja II (1217/20–1294). W rozdz. XI (s. 300-328) autor podjął tematykę wywłaszczenia państwa kaszubsko-kociewskiego przez „złych sąsiadów” (książąt polskich Przemysła II, Władysława Łokietka, królów czeskich, Krzyżaków i Brandenburczyków) w latach 1294/96–1308/1310. Rozdziały XII i XIII (s. 329-408) przynoszą dzieje Kaszubów i Kociewiaków w kontekście wojen polsko-krzyżackich i brandenbursko-pomorskich w latach 1310–1454. Ostatnie trzy rozdziały (XIV–XVI, s. 409-497) dotyczą kolejnej fazy rywalizacji polsko-brandenbursko-pomorsko-krzyżackiej

(1414–1525), w wyniku której Brandenburgia zdobyła zwierzchność nad księstwem szczecińskim, Ziemia Łęborsko-Bytowska przeszła we władanie książąt słupskich, a Prusy Krzyżackie przekształciły się w swej części w Prusy Królewskie. W tym kontekście ukazane zostały zmiany w sytuacji Kaszubów i Kociewiaków, ich byt gospodarczy i społeczny oraz ich udział w życiu politycznym Prus Królewskich.

Po przeczytaniu przejrzystych i mistrzowskich wywodów Labudy, należy wyrazić pewien żal, który sprowadza się do stwierdzenia, że wielka szkoda, że już w XIV wieku Kaszubi przestali być gospodarzami własnych księstw na całym Pomorzu od Odry aż po Wisłę, że z czasem przestali też posługiwać się swoją macierzystą mową oraz że stali się oni na swym terytorium przedmiotem, a nie podmiotem nowych władz państwowych. Stan ten był wynikiem nie tylko skomplikowanej i zagmatwanej historii terytorium kaszubskiego w średniowieczu, podziałami państwowymi, dążeniami krzyżackimi i brandenburskimi do całkowitego wypłenicia kaszubszczyzny na Pomorzu Zachodnim, ale również słabej i niekonsekwentnej polityki polskiej. Sytuacja ta będzie również wyraźnie widoczna w okresach późniejszych, zwłaszcza w XIX wieku, kiedy Polski jako państwa nie było już na mapie politycznej Europy. Stąd z tym większym zainteresowaniem należy oczekiwać kolejnych przedstawień dziejów Kaszubów w następnych zapowiadanych już pracach dotyczących XVI–XX wieku.

Pracy tej nie można niczego większego zarzucić. Została ona wydana w ładnej szacie graficznej i jest licznie ilustrowana. Pod względem zawartości i treści, metody wykładu oraz mistrzostwa autora tomu, stanowi ona od dzisiaj podstawowe dzieło polskojęzyczne do dziejów Kaszub i Kaszubów. Edytorowi tegoż wydawnictwa, Instytutowi Kaszubskiego w Gdańsku, należy życzyć, oby stała się ona podstawą wyjściową kolejnych pogłębionych studiów kaszuboznawczych, bowiem i to dzieło – z czego wszyscy zdają sobie sprawę – nie rozwiąże ostatecznie wielu tematów i problemów, które czekać będą jednak na kolejne pokolenia historyków.